

THEORETICAL AND PRACTICAL ISSUES OF ENSURING GENDER EQUALITY IN UZBEKISTAN

Kallibekova Zulkumar Berdibekovna

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19758437>

ARTICLE INFO

Received: 18th April 2026

Accepted: 24th April 2026

Online: 25th April 2026

KEYWORDS

Gender education, modern family concept, historical transformation, humanization, typology of styles, great parent revolution, formation of modern family values, family relations.

ABSTRACT

This article examines some issues of ensuring gender equality in Uzbekistan, in particular gender equality and women's empowerment, in particular, women's participation in decision-making, providing all family members with appropriate knowledge about gender equality, i.e. in the minds of young children raised in the family, knowledge and worldview related to "equalization the position of men and women in society", as well as in the formation of a culture of thinking, the opinion is expressed that the approach forms the first majority.

O'ZBEKISTONDA GENDER TENGLIGINI TA'MINLASHNING NAZARIY VA AMALIY MASALALARI

Qallibekova Zulkumar Berdibekovna

Qoraqalpog'iston qishloq xujaligi va axgotexnologiyalar instituti

Gumanitar fanlar va tillar kafedrasi mudiri, docent

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19758437>

ARTICLE INFO

Received: 18th April 2026

Accepted: 24th April 2026

Online: 25th April 2026

KEYWORDS

Gender ta'limi, zamonaviy oila kontseptsiyasi, tarixiy transformatsiya, insoniylashtirish, uslublar tipologiyasi, buyuk ota-onalar inqilobi, zamonaviy oilaviy qadriyatlarini shakllantirish, oilaviy munosabatlar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada O'zbekistonda gender tengligini ta'minlashning ayrim dolzarb masalalari ko'rib chiqiladi. Xususan, gender tengligini qaror toptirish, ayollarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish, ularning qarorlar qabul qilish jarayonlaridagi ishtirokini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Shuningdek, oilada barcha a'zolarga gender tengligi bo'yicha to'g'ri bilim berish, yosh avlod ongida jamiyatda ayol va erkaklarning teng mavqega egaligi haqidagi tushuncha, dunyoqarash va fikrlash madaniyatini shakllantirish zarurligi asoslab beriladi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng mamlakat taraqqiyotining yangi bosqichi boshlandi. Bu jarayonda oila, xotin-qizlar, bolalar va yoshlar masalalariga alohida e'tibor qaratilib, ular davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. O'zbekiston Respublikasi qonunlari, Prezident farmonlari, hukumat qarorlari hamda davlat dasturlari xotin-qizlarning jamiyat hayotidagi faol ishtirokini ta'minlash, gender tengligini qaror toptirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

So'nggi yillarda jamiyatning barcha sohalarida gender tengligi masalalarini muhokama qilish keng tus oldi. Kasbiy, ijtimoiy va siyosiy faoliyatda ayollar va erkaklarga nisbatan teng munosabatni ta'minlash zarurligi tobora dolzarb masalaga aylanmoqda.

Xotin-qizlarning davlat boshqaruvidagi o'rne ham izchil mustahkamlanib bormoqda. Xususan, yangi parlament tarkibida ayol deputatlar soni sezilarli darajada oshdi. Globallashuv sharoitida xotin-qizlarning huquq va erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilish yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ularning siyosiy jarayonlardagi ishtiroki ortib borayotgani saylov jarayonlarida ham yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Jumladan, BMTning 1952-yildagi "Ayollarning siyosiy huquqlari to'g'risida"gi Konvensiyasida ayollarning erkaklar bilan teng sharoitlarda saylash va saylanish huquqlariga ega ekani belgilab qo'yilgan. So'nggi saylov natijalari tahlili shuni ko'rsatadiki, barcha siyosiy partiyalar nomzodlarning kamida 30 foizini ayollar tashkil etishi

haqidagi qonun talabini bajargan. Natijada, partiyalar tomonidan ilgari surilgan nomzodlarning qariyb 41 foizi ayollardan iborat bo'ldi. Mazkur holat Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkilotining Demokratik institutlar va inson huquqlari bo'yicha byurosi tomonidan ham ijobiy baholandi [1].

"Gender" atamasi ingliz tilidan olingan bo'lib, dastlab tor ma'noda qo'llanilib, asosan grammatika sohasiga oid tushuncha sifatida ishlatilgan. Keyinchalik esa ushbu atama kengroq mazmun kasb etib, insonning ijtimoiy jinsini biologik jinsdan farqlash uchun qo'llanila boshlandi [2].

Gender tengligini ta'minlash strategiyasini amalga oshirish Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot Dasturining (UNDP) ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur tashkilot 2030-yilgacha mo'ljallangan Barqaror rivojlanish kun tartibi doirasida gender tengligiga erishish va xotin-qizlarning imkoniyatlarini kengaytirish muhim ahamiyatga ega ekanini e'tirof etadi.

O'zbekiston gender tengligi ko'rsatkichlari bo'yicha xalqaro reytingda 2019-yildan boshlab ishtirok etmoqda. Shu yil yakunlariga ko'ra, mamlakat 189 ta davlat orasida 62-o'rinni egalladi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Aholishunoslik jamg'armasi (UNFPA) ekspertlari ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda har 100 ming ayolga nisbatan 29 ta o'lim holati gender tengsizlik bilan bog'liq omillar ta'sirida yuzaga keladi. Shuningdek, 15-19 yoshdagi har ming nafar o'smir qizga to'g'ri keladigan tug'ilish ko'rsatkichi 23,8 ni tashkil etadi.

Mazkur reytingda O'zbekiston bilan bir xil — 0,288 ko'rsatkich bilan Kosta-Rika va Urugvay davlatlari ham qayd etilgan. Markaziy Osiyo mamlakatlari orasida esa Qozog'iston 44-o'rinni, Tojikiston 70-o'rinni, Qirg'iziston 82-o'rinni egallagan bo'lsa, Turkmaniston bo'yicha mazkur ko'rsatkichlar e'lon qilinmagan.

O'zbekistonda gender tengligini ta'minlash bo'yicha muhim huquqiy asoslar yaratilgan. Jumladan, 2019-yil 2-sentabrda "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonun qabul qilindi. Shu bilan birga, 2019-yildan boshlab Gender tenglikni ta'minlash masalalari bo'yicha komissiya faoliyat yuritib kelmoqda. Mazkur komissiyaga Oliy Majlis Senati Raisi Tanzila Narbayeva rahbarlik qiladi [3].

Quyidagi matn mazmuni saqlangan holda ilmiy-uslubiy jihatdan qayta ishlanib, ravon va mantiqan izchil shaklga keltirildi:

Bugungi kunga kelib O'zbekiston gender tengligini ta'minlash borasida sezilarli yutuqlarga erishdi. Xususan, gender rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari bo'yicha mamlakat ijobiy natijalarni namoyon etmoqda. Ayollar uchun gender rivojlanish indeksi erkaklarnikiga nisbatan 0,795 ni tashkil etib, bu ayollar va erkaklar o'rtasidagi tenglik darajasining yuqoriligidan dalolat beradi (umumiy gender rivojlanish indeksi — 1,006).

O'zbekistonda milliy gender siyosati shakllanishida ikki muhim omil uyg'unlashganini ta'kidlash lozim. Bir tomondan, ayollar muammolarini hal etishda umuminsoniy demokratik tamoyillar inobatga olinmoqda. Ikkinchi

tomondan esa, sharqona qadriyatlarga xos bo'lgan oila mustahkamligi, ayollarga hurmat va ularning farzand tarbiyasidagi beqiyos o'rni e'tiborga olinmoqda.

Hozirgi kunda "gender byudjeti" tushunchasi ham keng muhokama qilinmoqda. Bu atama ayollar va erkaklar uchun alohida moliyalashtirishni anglatmaydi, balki byudjetni taqsimlashda aholining turli ijtimoiy guruhlari ehtiyojlarini hisobga olishni nazarda tutadi. Masalan, yo'l qurilishida nogironligi bo'lgan shaxslar uchun maxsus yo'laklar tashkil etilishi yoki moslashtirilgan infratuzilmaning yaratilishi gender sezgirlikning amaliy ko'rinishidir. Shu bois byudjet siyosatida ijtimoiy omillarni hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, zamonaviy oila konsepsiyasi asosida gender ta'limini rivojlantirish ham dolzarb vazifa hisoblanadi [4].

Gender yondashuvni samarali joriy etish, avvalo, oiladan boshlanishi lozim. Oilada tarbiya olayotgan farzandlar ongida ayol va erkaklarning jamiyatdagi o'rni teng ekanligi haqidagi bilim, dunyoqarash va fikrlash madaniyatini shakllantirish ushbu jarayonning muhim bosqichidir.

Bugungi kunda jamiyatda an'anaviy qadriyatlar va zamonaviy yondashuvlar o'rtasida muvozanatni saqlash masalasi dolzarbdir. O'zbek jamiyatida qadimdan ayollarga hurmat, oila qadriyatlariga sadoqat kabi fazilatlar mavjud bo'lib, bu jihatlar gender sezgirlikning muhim ko'rinishi sifatida baholanishi mumkin. Shu bilan birga, zamonaviy jamiyatda gender siyosatini rivojlantirish an'anaviy qadriyatlarni boyitgan holda amalga oshirilishi lozim.

Hozirgi davrda ayollar o'z huquqlarini faol himoya qilishga intilmoqda. Biroq huquqlar bilan bir qatorda majburiyat va mas'uliyat masalasiga ham alohida e'tibor qaratish zarur. Jamiyatda gender tenglikni ta'minlash nafaqat huquqiy bilimlarni oshirishni, balki ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirishni ham talab etadi.

Shu o'rinda olim E. Badenter tadqiqotlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. U o'z ilmiy ishlarida gender rollarining shakllanishi va o'zgarishini tahlil qilib, ularni insonparvarlik tamoyillari asosida qayta ko'rib chiqish zarurligini asoslab bergan [4].

Ma'lumki, O'zbekistonda 2030-yilgacha gender tenglikka erishish strategiyasi qabul qilingan. Ushbu hujjatga ko'ra, barcha xotin-qizlarga nisbatan kamsitishning har qanday shakliga barham berish, ularning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotdagi ishtirokini kengaytirish, rahbarlik lavozimlarida faol qatnashishi uchun teng imkoniyatlar yaratish ko'zda tutilgan. Shuningdek, davlat dasturlarini ishlab chiqishda

gender tenglik tamoyillariga qat'iy amal qilish belgilangan.

“Amerikada demokratiya” asarining muallifi, XIX asr fransuz gumanisti va faylasufi Aleksis de Tokvil shunday degan: “Ba'zilar erkak va ayolning nafaqat tengligi, balki yaxlit ekanini ta'kidlaydilar. Ular erkak va ayolga bir xil huquqlarni beribgina qolmay, ularning zimmasiga bir xil majburiyatlarni ham yuklaydilar. Ular erkak va ayolning bir xil fikrlashi, mehnat qilishini istaydilar. Bu yaxshilikka olib kelmaydi, erkak va ayolning jins sifatida inqirozini keltirib chiqaradi, zaif erkaklarni va kuchli ayollarni paydo qiladi”[5]

Xulosa qilib aytganda, har bir jamiyat o'z tarixiy an'analari, urf-odatlarini va ma'naviy qadriyatlariga tayanib rivojlanadi. Shu bilan birga, jamiyat taraqqiyoti uchun uning barcha a'zolari — jinsi, irqi, tili yoki diniy mansubligidan qat'i nazar — teng huquq va imkoniyatlarga ega bo'lishi muhim ahamiyatga ega. Aynan shu omil barqaror rivojlanish va farovon hayotning muhim sharti hisoblanadi.

References:

1. Ўзбекистон гендер тенглиги ва гендер ривожланишининг асосий кўрсаткичлари. Н.Р.Аннаева –Илим ҳам жамийет. 2022 №2
2. Гендер муносабатлари назарияси ва амалиётга кириш. –Т.: «Ўзбекистон», 2007.
3. https://uz.wikipedia.org/wiki/Gender_tengligi.
4. Шабурова О.В.Гендер. //Современный философский словарь под ред. В.Е.Кемерова. –Минск: «Панпринт», 1998. -С.183.
5. Алексис де Токвил. Демократия в Америке / Пер. С франц. – Москва: Вес мир, 2000.